

SÖNALAHINGUD

Andreas Ventsel

Arvustus raamatutele

Saara Jantunen 2018. Infosõda. Tlk Tuule Meri. Tallinn: SA Kultuurileht, 280 lk.

Thomas Elkjer Nissen 2015. Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina. Tänapäeva konfliktide omadused. Tlk Kaili Tamm. Tallinn: Tallinna Raamatutrukikoda, 208 lk.

Ajaloo ümberkirjutamine, russofoobiasüüdistused, alternatiivsed faktid ning paljud teised märksõnad ja tegevused osutavad tendentsile, mida võime iseloomustada kui võitlust tähenduse üle, kui pehmet sõnalist võimu. Muidugi ei ole tegemist uue nähtusega. Agitpropi¹ üks juhtfigure Vene luuletaja Vladimir Majakovski kirjutas revolutsioonijärgsel Venemaal sõna rollist masside mobiliseerimisel: „Sõna lahingusse suunab inimrammu [...]“.² Ideoloogiline võitlus on olnud erinevate sotsiaalteooriate järgi ühiskonna korralduse keskmes juba sajandeid. Samas tundub, et varasemaga võrreldes on toimunud paradigmaatiline nihe. Eelmise sajandi seitsmekümnendatel selgitas Prantsuse ühiskonnateoretik Louis Althusser võimu taastootmist ideoloogiliste ja repressiivsete riigiaparaatidega, millest esimene osutas ennekõike haridussüsteemile ja meediale, viimane aga peamiselt sõjaväele, politseile ja teistele riiklikele institutsioonidele, mis tegutsevad füüsilise mõjutamise, teisisõnu vägivalla kaudu.³ Näib, et praegusaja maailmas on need võimuaparaadid eristamatult läbi põimunud ning nüüdisaja sõdu peetakse pigem inimeste südamete pärast ja enamini poliitiliste otsustusprotsesside kulu kui territooriumi kontrollimiseks. 2015. aastal rõhutas Vene Sõjateaduste Akadeemia

¹ Agitprop on lühend agitatsioonist ja propagandast, mida levitas Nõukogude Venemaa kommunistliku partei keskkomitee agitatsiooni ja propaganda osakond (vn *отдел агитации и пропаганды*) peamiselt meedia kaudu (kirjandus, mängud, pamfletid, luuletused, filmid jne).

² **Majakovski, Vladimir** 1980. Sergei Jesseninile [1926]. – V. Majakovski. Luuletusi ja poeme. Tlk Felix Kotta, Uno Laht ja August Sang. Tallinn: Valgus, lk 50.

³ **Althusser, Louis** 2006. Ideoloogia ja ideoloogilised riigiaparaadid I. Tlk Jüri Lipping. – Akadeemia, nr 7, lk 1451–1481.

pikaajaline juht kindral Mahmud A. Garejev, et tänapäevaseid „sõdu tuleb pidada mitte ainult sõjaväeliste, vaid ka küberneetiliste, informatsiooniliste ja teiste vahenditega“.⁴ Seejuures pole südametemurdjad üksnes riiklikud institutsioonid, vaid üha olulisem roll on täita tavakodanikel. Uku Arold kirjeldabki neljanda põlvkonna sõda kui hajutatud sõda, mis keskendub nii vastase demoraliseerimisele kui ka poliitilise toetuse kogumisele,⁵ st võimu saavutamise vahendid ja eesmärk on suuresti teisenenud.

Niisuguse muutuse kaardistamisega tegelevad oma raamatutes Taani sõjateadlane Thomas Elkjer Nissen ja Soome infosõjaanalüütik Saara Jantunen. Nissen on ligi 20 aastat töötanud Taani Kuninglikus Kaitsekolledžis sõjaanalüütikuna ning vastutanud seal ennekõike kübersõjapidamise ning info- ja psühholoogiliste operatsioonide valdkonna uurimise eest. 2015. aastal eesti keeles ilmunud teoses „Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina. Tänapäeva konfliktide omadused“ analüüsib ta sotsiaalmeedia kasvavat rolli erinevate sõjakonfliktide mõjutajana. Raamatu näited puudutavad Ukraina-Venemaa konflikti ja ISISe erinevaid sotsiaalmeediakanaleid, millega koordineeritakse oma tegevust ja värvatakse uusi liikmeid.

Jantuneni raamat „Infosõda“, mis avaldati eesti keeles 2018. aasta alguses (soome keeles 2015. aastal), keskendub aga eelkõige aastatel 2014–2015 Soome sotsiaalmeedias kulmineerunud infosõjale ja, nagu võime lugeda raamatu tagakaanelt, „püüab nähtavaks teha asju, mida keegi pole tänini teinud ega tahtnud ka näha“. Jantunen kaitses 2013. aastal Soome Riigikaitsekõrgkoolis doktoriväitekirja pealkirjaga „Strateegiline kommunikatsioon: praktika, ideoloogia ja dissonants“, milles käsitles Ameerika Ühendriikide strateegilist kommunikatsiooni.⁶ Praegu töötab ta Soome Kaitseväes infosõjaekspertina. Erinevalt Nisseni raamatust, mis on selgelt akadeemiline tekst, kuulub „Infosõda“ pigem populaarteaduslikku žanrisse, kuid ilmselgelt raamib autor oma seisukohti doktoritöös arendatud teoreetiliste seisukohtadega. Raamat sisaldab hulga näiteid autori enda sotsiaalmeediagruppides peetud vaidlustest ja arhiividest. Eesti lugejale annavad kindlasti lisaväärtust mitu viidet Eesti kontekstile ja Imbi Paju järelsõna, mille keskmes on pronksiöö

⁴ **Nersisjan, Leonid** 2015. «Махмут Гареев: Важно готовить весь народ к защите Отечества и возродить идею Отечества». – Regnum, 16.02.2015. <<https://regnum.ru/news/1895775.html>>.

⁵ **Arold, Uku** 2015. Järelsõna. – Nissen, Thomas Elkjer 2015. Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina. Tänapäeva konfliktide omadused. Tlk Kaili Tamm. Tallinn: Riigikaitse Raamatukogu, lk 163–164.

⁶ **Jantunen, Saara** 2013. Strategic Communication: Practice, Ideology and Dissonance. Helsinki: National Defence University.

järel Soomes hoogustunud Venemaa infosõda, mille põhieesmärk oli diskrediteerida Eestit ning näidata seda kui „apartheidlikku ja russofoobset“ moodustist. Isiklike kogemuste kaudu kirjeldab Paju, kuidas ta koos Sofia Oksaneni ning paljude teiste Eesti ja Soome sõpradega hajutas soomlaste seas levinud müüte 1940. aastatel Eestis toimunud sündmustest.⁷

Infosõda kui sõda pealtvaatajatega

Nissen kirjutab, et tänapäeva sõjad ei ole „mõistetavad mitte empiirilise kategooriana, vaid hoopis loogilise raamistikuna, milles selgitada nüüdisaja konflikte ja neid iseloomustavaid tunnuseid“.⁸ Tänu IKT hüppelisele arengule ja suhteliselt odavale hinnale pääseb peaaegu igaüks meist ligi infovoogudele, et neid tõlgendada ja toota. Seda protsessi on nimetatud ka tehnoloogia demokratiseerumiseks. Praeguse aja kommunikatsiooni kompleksset mõjustruktuuri iseloomustab Nissen järgnevalt: „Mõjud, mis toetavad arvukate osalejate eesmärke, kes võitlevad sotsiaalmeedia sfääris, sh toimuva tajumisviisi mõjutamine, võivad omakorda anda sisendi otsustamisprotsessi ja asjaomaste osalejate käitumisele.“⁹ Seetõttu ei seisne sõda enam ainuüksi riikidevahelises konventsionaalses vastasseisus, vaid puudutab pigem identiteeti ja identiteeditaotlust – vastasseis rajaneb sissearvamisel ja väljaarvamisel ehk eraldatusel ja partikulaarsusel.¹⁰

Jantunen laiendab seda seisukohta strateegilise kommunikatsiooni mõistmisele ja tõdeb, et me satume paratamatult probleemide ette, kui rakendame kommunikatsiooni selgitamisel ühesuunalist biheivioristlikku mudelit, mille järgi käsitletakse seda „ülalt alla sihtauditooriumile suunatud suutäitena, millega püütakse auditooriumilt soovitud reaktsiooni välja meelitada“.¹¹ Kommunikatsiooni taandamine stiimulile ja reaktsioonile on ka põhjus, mille pärast on Ameerika riiklik kommunikatsioonistrateegia mudel Jantuneni arvates vananenud. Võrgustunud maailmas on suhtlus asümmeetriline, mitmesuunaline ja vastasmõjuline. Viimast on kenasti tabanud turundus-

⁷ Vt ka **Ventsel, Andreas** 2018. Infosõjas surma ei saa. – Sirp, 06.04.2018. [**Ventsel** 2018]

⁸ **Nissen, Thomas Elkjer** 2015. Sotsiaalmeedia kasutamine relvastusteemina. Tänapäeva konfliktide omadused. Tlk Kaili Tamm. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, lk 23. [**Nissen** 2015]

⁹ *Ibid.*, lk 23–24.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ **Jantunen, Saara** 2018. Infosõda. Tlk Tuule Meri. Tallinn: SA Kultuurileht, lk 225. [**Jantunen** 2018]

strateegid, aga ennekõike Venemaa infosõjapidamisega tegelevad asutused, kes kaasavad auditooriumi oma infooperatsioonidesse. Infosõja kontekstis tuleb tähele panna, et nüüdisaja konfliktid nõuavad tugevat õiguspärasuse põhjendamist. Kas ja kudas on õigustatud teise suveräänse riigi poliitikkasse sekkumine? Millisel viisil seda tuvastada? Sarnastele küsimustele ei pea vastama ainult poliitiline ja sõjaline eliit omakeskis, vaid üha enam tuleb leida sobiv õigustus just tänapäeva konfliktide uue toimija – pealtvaatajate ehk meedia vahendatud auditooriumi – silmis. Seega käib suur osa sõjategevusest juba faasis, mis eelneb tegelikule sõjalisele sekkumisele, mida püütakse üldse vältida, kui on võimalik saavutada oma eesmärgid informatsiooniliste vahenditega. Siinkohal on hea näide Krimmi hõivamine: rohelist mehikesed ei pidanud päästikule vajutamagi, et poolsaar ligi paarkümmend aastat Kremli kontrollitud telesaadete mõjuväljas elanud rahva heakskiidul edukalt okupeerida.¹²

Sarnast mõjutustegevust näeme ka sõjaväeõppuste meediakajastuses, millele on keskendunud sellesse Sõjateadlase erinumbrisse koondatud uurimused. Tõsi, avalikul väljal täidavad päris sõjalisest konfliktist ja militaarõppusest rääkimine erinevaid sihte: esimese puhul on tähtis eesmärk ka rahvas mobiliseerida ja vaenlast demoniseerida, teise puhul aga tahetakse oma sõjalist võimekust näidata, et konflikte tulevikus ära hoida. Samas kohatame ka militaarõppuste meediakajastuses psühholoogilise mõjutustegevuse võtteid, olgu nendeks siis *maskirovka*, hirmutamise, vastase naeruvääristamine, arvudega manipuleerimine või süüdistused russofoobias.

Riikide sise- ja välispoliitiliste eesmärkide saavutamiseks kasutatakse suurt hulka omavahel läbipõimunud pehmeid mõjutusvahendeid diplomaatiast propagandistlike kampaaniateni. Seetõttu hõlmavad tänapäeval ka poliitikauuringud tihti keerukat valdkondlikku raamistikku. Rahvusvahelistes suhetes on ühe keskse mõistena esile kerkinud strateegiline narratiiv. Selle kui tõlgendava struktuuri vahendusel annab auditoorium toimuvale tähenduse,¹³ mistõttu peavad taoliste narratiivide kujundajad arvestama siht-rühma praeguste vaadete ja ootustega. Konteksti tundmine aitab vajaduse korral aktiveerida kultuurimällu kuuluvad sündmused, millega saab juhtida

¹² Vt näiteks **Howard, C.; Puhkov, R.** 2014. *Brothers Armed. Military Aspects of the Crisis in Ukraine*. Minneapolis, USA: East View Press; **Galeotti, M.** 2015. 'Hybrid War' and 'Little Green Men': How It Works, and How It Doesn't. – *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. Ed. by Pikulicka-Wilczewska, A.; Sakwa, R. Bristol, UK: E-international Relations, pp. 149–156.

¹³ **Nissen** 2015, lk 39.

auditooriumi tõlgendusradu, luua hirmu atmosfääri ja teha muud sarnast. Õnestustegevuse soovitud mõju esilekutsumiseks kasutatakse sageli väga emotsionaalseid ja/või vastuolulisi teemasid ning kombineeritakse siht-rühmale teadaolevaid sündmusi (õigemini nende tõlgendusi) väljamõeldistega. Need muudetakse usaldusväärseks võltsitud tegelaste (vahel näitlejate), olematute teadusallikate, vandenõuteooriate ja vasturääkivuste abil. Usaldamatus, ebakindlus olemasoleva riigiaparaadi suhtes ja, mis eriti oluline, hirm tuleviku ees¹⁴ pakuvad mõjutustegevusele sobilikku pinnast.

Kui auditooriumi sedasi mõjutatakse, ei tugineta mitte niivõrd tõendus-põhisele argumentatsioonile, vaid pigem representatsioonilisele jõule. Selle all peab rahvusvaheliste suhete uurija Janice Mattern silmas võimu vormi, mis on sihipäraselt suunatud kõneleja loodud reaalsuse narratiivile, et hirmutada auditooriumi ettekujutamata ohtude ja korvamatute tagajärgedega, kui auditoorium ei võta igati omaks kõneleja seisukohti.¹⁵ Nisseni raamat sisaldab ISISe sotsiaalmeediasisu analüüsi, kus piitsa ja prääniku, karistuse ja paradiisliku tasu mehhanism on eriti selgelt välja toodud. Üks tähtis osis ISISe strateegia võimendamisel on mitme kanali abil internetis kohalolek, et ühelt poolt jätta mulje suurest hulgast järgijatest, aga teiselt poolt tagada massimeedia tähelepanu.¹⁶ Vahel kaaperdatakse ka olemasolevaid populaarseid temaviiteid,¹⁷ et saada nende sihtrühmade tähelepanu, kes suure tõenäosusega ise ei jälgiks ISISe infovooge. Võib öelda, et strateegiline kommunikatsioon kasutab ära inimeste kalduvust otsida lisainfot¹⁸ ja et hirm kannustab lugejat seda tegema.

Kuna edukas infosõjas täidab sotsiokultuuriline kontekst olulist rolli, tuleb mõjutustegevuse uurimisel sünteesida mediauuringuid, mängu-, narratiivi- ja diskursusetooriat ning teisi pigem humanitaar- ja sotsiaalteaduslikke valdkondi. Ka selles ajakirjas näeme erinevate distsipliinide sünteesi, mis aitab astuda vastu hübriidsõja väljakutsetele, sest seda sõda peetakse nii pealtvaatajatega koos kui ka nende vastu.

¹⁴ *Ibid.*, lk 15.

¹⁵ **Mattern, Janice Bially** 2005. Why 'Soft Power' Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics. – *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 33, No. 3, p. 586.

¹⁶ **Nissen** 2015, lk 71.

¹⁷ *Ibid.*, lk 72.

¹⁸ *Ibid.*, lk 81.

Kas infosõjas saab surma ehk mida on infosõjas sõjalist?

Loomulikult ei rakendata sotsiaalmeediat ainult narratiivide läbi surumiseks ja tajuga manipuleerimiseks, vaid Nisseni sõnul hõlmab sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina luureandmete kogumist, sihtmärkide seadmist, juhtumilahenduste väljatöötamist, propaganda levitamist ja pettetegevust.¹⁹ Militaarvaldkonna piiride ähmastumine on aga tekitanud nõutust, mistõttu pole infosõja mõtestamine täisväärtusliku sõjategevusena kaugeltki iseene-sestmõistetav. Jantunen annab oma raamatus ülevaate ka vastavatest vaidlustest ning tõdeb, et sõjaväelaste ja teadlaste seas, kes tegelevad sõjateaduse, konfliktiuuringute, strateegilise kommunikatsiooni ja muude sarnaste teemadega, pole kaugeltki jõutud üksmeeleni, milliste nimedega asju nimetada.²⁰ Tegemist pole pelga retoorilise probleemiga, sest nii tundliku valdkonna puhul on nimetamisel reaalsed tagajärjed. Meenutagem siinkohal Eesti riigiasutuste ja pankade vastu suunatud küberrünnakuid 2007. aasta aprillirahutuste ajal. Toona üritas Eesti neid rünnakuid mitu korda käsitleda rünnakuna NATO liikmesriigi vastu, mis oleks põhimõtteliselt tähendanud nõudmist rakendada NATO aluslepingu artiklit 5. Tõsi, tollal seda ei juhtunud, kuid vähemasti tänapäeval tuntakse aprilli küberrünnakuid WWI (ingl *Web War I*) ehk esimese veebisõja nime all.

Jantunen püüab osutada mitmele põhjusele, miks on infosõjast kui sõjast rääkimine veel paljude jaoks küsitav, ning selgitab, mille poolest erinevad hübriidsõda, kübersõda (ennekõike rünnakud tehnoloogilisele taristule), infosõda ja füüsiline sõda ehk relvastatud konflikt.²¹ Mitmed teadlased ja eksperdid on rõhutanud, et hübriidsõja juurde kuuluvad võtted on alati sõjapidamisega kaasas käinud, mistõttu loob uute mõistete kasutuselevõtt pigem terminoloogilist segadust. Jantuneni arvates iseloomustab hübriidsõda aga eelkõige sihtmärgi muutus: 21. sajandi hübriidsõja peamine sihtmärk on kogu ühiskond.²² Sellest johtuvalt saab selgeks, miks on küber- ja infosõja tähtsus märgatavalt suurenenud. Üleilmastunud ja võrgustunud maailmas on sõja kvantitatiivne ulatus toonud kaasa ka muutuse sõja kvaliteedis. Igaüks võib olla infosõja ohver ja ühtlasi infosõdur, samuti saab täita mõlemat rolli,

¹⁹ Nissen 2015, lk 25.

²⁰ Jantunen 2018, lk 224–237.

²¹ Siinkohal soovitaksin lugeda nii Uku Aroldi suurepärasest järelsõna Nisseni raamatule kui ka tema artiklit 2016. aasta Sõjateadlases nr 2. Arold, Uku 2016. Peculiarities of Russian information operation. – Sõjateadlane, No. 2, pp. 13–41.

²² Jantunen 2018, lk 52.

mida võib teha ilma ise seda teadmata. Inimesed jagavad veebis põnevaid ja intrigeerivaid, kuid kahtlase väärtusega infokilde, aga nende ajendeid ei saa kaugeltki taandada õelatele kavatsustele või soovile uudist vaadanute hulka kasvatada. Enamasti tulevad mängu meelelahutuslikud aspektid ja kogukondliku kuuluvuse markeerimine.²³ Kulutulena levivate uudiste ärakasutamine on erinevates infooperatsioonides aga tavapraktika, sest kui (vale)uudis on juba rahvamassideni jõudnud, on selle ümberlukkamisil hiljem väike mõju.

Suhtluse kolimine interneti, ligipääs igasugusele infole, erinevate kuulujuttude jõudmine auditooriumini, mida enne ei suudetud ettegi kujutada, aitavad põhjendada seda, et taoliste terminitega nagu „infosõda“ ja värske moesõnaga „tõejärgsus“ ei kutsuta siiski vanu asju uue nimega, vaid et neile lisandub ka seletav jõud. Seepärast ongi vaba ajakirjanduse tingimustes Venemaa inforünnakutele raske vastu seista. Kui Lääne mõtlemises on „infosõja peamine eesmärk sihtauditoorium liita ja võita see enda poole“, siis „Vene mõtlemises piisab sellest, et sihtauditooriumi sisse tekiks rindejooni ja vastolusid, mistõttu see ei toimi enam ühtselt“.²⁴ Suur osa õnnestustegevusest käib kommunikatsiooni kaudu, mille eesmärk on suunata avalikku diskursust ja mõjutada poliitiliste otsuste langetamist.²⁵ Sellist tegevust peetakse asümmeetriliseks just seepärast, et demokraatlikud riigid ei suuda infosõjas sama tõhusalt vastata autokraatlikele režiimidele ja diktatuuridele, mis on aktiivse kodanikuühiskonna ja vaba ajakirjanduse puudumise tõttu inforünnakute suhtes immuunsed. Seetõttu on sõnavabaduse tingimustes raske ennast Vene infosõja vastu kaitsta, sest demokraatlikule mõttelaadile on omane oskus kahelda. Eri vaatenurki pakkuvad meediakanalid (loomulikult mitte kõik) põhjendavadki oma tegevust peamiselt just sõnavabaduse kattelooriga varjutatud retoorikaga. See ei tähenda seda, et varem ei oleks inimesi infoga mõjutatud või et inimesed ei oleks valetanud (seda väidet kasutatakse tihti tõejärgsuse kritiseerimiseks). Küsimus ongi selles, milliseid ja kui ulatuslikke tagajärgi toovad meie ühiskonnale kaasa nüüdisaja IKT võimalused. Siinkohal tuleks pigem nõustuda Jantuneniga ja paljude teiste uuema sõjateaduse koolkonna esindajatega, et olukord on pretsedenditu.

Teine põhjus, miks traditsiooniline koolkond ja paljud tegevusjärela-
sused vaatlevad informatsioonilist mõjutustegevust pigem mittedõnalise-
na, peitub asjaolus, et piiride tõmbamisega jaotame ümber ka sõjaliste orga-

²³ Ventsel, Andreas; Madisson, Mari-Liis 2017. Tõejärgne diskursus ja semiootika. – Acta Semiotica Estica, XIV, lk 99. [Ventsel, Madisson 2017]

²⁴ Jantunen 2018, lk 204.

²⁵ Nissen 2015, lk 9.

nisatsioonide vastutusala. Kui sõjapidamise alla liigitatakse järjest rohkem ebatraditsioonilisi meetmeid, siis vähenevad sõjaliste organisatsioonide õigused ja võime asümmeetrilisele mõjutustegevusele vastavalt reageerida.²⁶ Infosõja tunnistamine sõjaliseks meetmeks tähendab ühtlasi seda, et sõda kui selline ei kuulu enam militaarorganisatsioonidele, vaid kogu ühiskonnale. Sellisel juhul võib erinevaid ühiskondlikke institutsioone, näiteks ajakirjandust ja kodanikumeediat, vaadelda infosõjas aktiivsete toimijatena.²⁷

Kokkuvõtteks

Tõsi, mitte kõikide raamatutes esitatud seisukohtadega ei pea kriitikavabalt nõustuma. Nii näiteks pole ma kindel, kas valetamine on alati kiireim tee auditooriumi mõjutamiseks, nagu väidab Jantunen²⁸, või sõltuvad tagajärjed pigem sihtauditooriumi eripäradest, selle representatsioonisüsteemide dominantidest, suhtumisest sõnumi edastanud kanalisse ja muust sarnasest. Samuti tundub siinkirjutajale mõiste kasutusvälja liialt kitsendavana autorite seisukoht, et infooperatsioonidest saame rääkida üksnes riiklike institutsioonide puhul.²⁹ Sarnaseid ettevõtmisi korraldavad ka turundajad, kes lisaks oma toote promomisele õdnestavad tihti konkureeriva firma mainet ja tegelevad aeg-ajalt sulaselge sabotaažiga.

Kui Nissen väidab, et sotsiaalmeedia infosõjas ei ole pettuse avastamiseks tähtsam uurida mitte sisu, vaid käitumist internetis³⁰, siis võib seda seisukohta kritiseerida. Internetipettusi aitab küll olulisel määral avastada kõlapinda leidnud kasutajarühmade tuvastamine, aga teatud tähendusloomemustrite kindlakstegemine, teatud afektiivset reaktsiooni esile kutsuvate sümbolite kasutamine osutab sellele, et ka sotsiaal- ja humanitaarteadus on sama tähtis.

Need kaks raamatut annavad militaarteemade eestikeelsesesse arutellu praegusel ajal suure panuse. Eesti riigikaitse arengukavas aastani 2022 on sedastatud, et psühholoogilise kaitse valdkonnas tuleb tõsta akadeemilist ekspertiisi, arendada temaatilisi kursuseid ja luua valmisolek suure kommunikatsioonivajadusega kriisideks.³¹ Samuti on terav vajadus sotsiaalmeedia poliitika ja

²⁶ Jantunen 2018, lk 54.

²⁷ Ventsel 2018.

²⁸ Jantunen 2018, lk 84.

²⁹ Ventsel 2018; Ventsel, Madisson 2017.

³⁰ Nissen 2015, lk 121.

³¹ Eesti riigikaitse arengukava 2013–2022.

<<http://www.kaitseministeerium.ee/riigikaitse2022/riigikaitse-arengukava/index.html>>.

koolitusprogrammi järele, millega kasvatatakse üldist meedia tarbimise oskust ja juurutatakse erinevates kogukondades kriitilist mõtlemist.³² Tundub, et vaja on kõikide teaduste sünteesi. Selles suunas aitavad meid edasi nii Jantuneni ja Nisseni raamatud kui ka loodetavasti see Sõjateadlase erinumber.

Kirjandus

- Althusser, Louis** 2006. Ideoloogia ja ideoloogilised riigiparaadid I. Tlk Jüri Lipping. – Akadeemia, nr 7, lk 1451–1481.
- Arold, Uku** 2015. Järelsõna. – Nissen, Thomas Elkjer 2015. Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina. Tänapäeva konfliktide omadused. Tlk Kaili Tamm. Tallinn: Riigikaitse Raamatukogu, lk 162–182.
- Arold, Uku** 2016. Peculiarities of Russian information operation. – Sõjateadlane, No. 2, pp. 13–41.
- Eesti riigikaitse arengukava 2013–2022.**
<<http://www.kaitseministeerium.ee/riigikaitse2022/riigikaitse-arengukava/index.html>>.
- Galeotti, M.** 2015. ‘Hybrid War’ and ‘Little Green Men’: How It Works, and How It Doesn’t. – Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives. Ed. by Pikulicka-Wilczewska, A.; Sakwa, R. Bristol, UK: E-international Relations, pp. 149–156.
- Nersisjan, Leonid** 2015. «Махмут Гареев: Важно готовить весь народ к защите Отечества и возродить идею Отечества». – Regnum, 16.02.2015.
<<https://regnum.ru/news/1895775.html>>.
- Howard, C.; Puhkov, R.** 2014. Brothers Armed. Military Aspects of the Crisis in Ukraine. Minneapolis, USA: East View Press.
- Jantunen, Saara** 2013. Strategic Communication: Oractice, Ideology and Dissonance. Helsinki: National Defence University.
- Jantunen, Saara** 2018. Infosõda. Tlk Tuule Meri. Tallinn: SA Kultuurileht.
- Majakovski, Vladimir** 1980. Luuletusi ja poeeme. Tlk Felix Kotta, Uno Laht ja August Sang. Tallinn: Valgus.
- Mattern, Janice Bially** 2005. Why ‘Soft Power’ Isn’t So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics. – Millennium: Journal of International Studies, Vol. 33, No. 3, pp. 583–612.
- Nissen, Thomas Elkjer** 2015. Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina. Tänapäeva konfliktide omadused. Tlk Kaili Tamm. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
- Ventsel, Andreas** 2018. Infosõjas surma ei saa. – Sirp, 06.04.2018.
- Ventsel, Andreas; Madisson, Mari-Liis** 2017. Tõejärgne diskursus ja semiootika. – Acta Semiotica Estica, XIV, lk 93–116.

³² Nissen 2015, lk 20.